Žilvinas Montvydas

Gyvenvietė Ivangėnų piliakalnių aplinkoje

2017 m., bendradarbiaujant su Tauragės rajono administracija ir Skaudvilės seniūnija, buvo tęsiami tyrimai Ivangėnų (Tauragės r. Skaudvilės sen.) piliakalnių (UK 3462, 13029) aplinkoje (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 105–110). Čia surengta archeologinė jaunimo stovykla, kurioje dalyvavo VU, KU ir ŠU doktorantai, studentai ir moksleiviai iš įvairių Lietuvos bei JAV mokyklų. Tyrimai vykdyti moksliniais ir edukaciniais tikslais. 2016 m. ištirtas šurfas 7 paverstas 5x5 m dydžio perkasa, siekta surinkti daugiau duomenų apie senovės gyvenvietės chronologiją, joje užfiksuotų archeologinių struktūrų pobūdį, paimti mėginių laboratoriniams tyrimams.

Ištirto ploto vieta yra 100 m į Š nuo Ivangėnų piliakalnio II, 280 m į ŠV nuo Ivangėnų kaimo gyventojų Gedvilų sodybos, 425 m į ŠR nuo Suvirkštės ir Ančios santakos, slėnio žemumoje, apie 2 m aukščiau salpos, kalvos šlaite (1, 2 pav.). Žemė šioje vietoje dirvonuoja, šienaujama, reljefas nuolaidėjantis P–PV kryptimis (H_{abs} 88,12–88,75 m).

Archeologiniai radiniai slūgso nuo pat žemės paviršiaus. Tyrimų plote nuimant velėną surasta XIII–XIV a. pasaginė segė aguoniniais galais, smulkių molio tinko gabalėlių. Žvalgant metalo ieškikliais aplinkinėse pievose surasta IX–XIV a. datuojamų radinių: pasaginė segė keturkampiais galais, klevo sėklos formos kabučiai, simbolinio rakto (?), juostinės apyrankės fragmentų. Aptiktas ir senajam geležies amžiui būdingas juostinis atviras žiedas (3 pav.).

Po velėna atsidengė juodas humusingas priesmėlis, kuriame slūgso daugiausia archeologinių radinių: perdegusių akmenų skeveldrų, molio tinko, lipdytos keramikos lygiu ir grublėtu

1 pav. 2016–2017 m. ištirtų plotų lokalizacija 2012–2013 m. ortofotonuotraukoje: 1 – kultūros paveldo objektai; 2 – 2016 m. ištirti šurfai; 3 – 2017 m. ištirta perkasa; 4 – 2017 m. žvalgymai metalo ieškikliais. Ž. Montvydo brėž.

Fig. 1. The location of the areas excavated in 2016–2017 in a 2012–2013 orthophoto: 1 – cultural heritage objects; 2 – 2016 test pits; 3 – 2017 trench; 4 – 2017 metal detector survey.

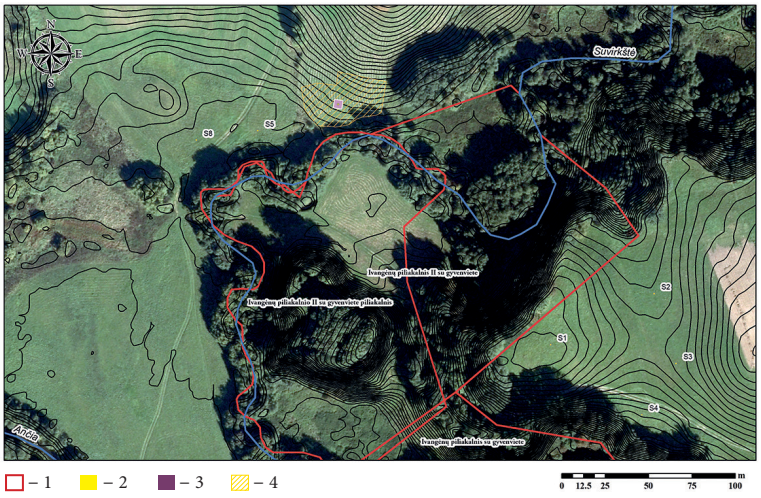

2 pav. Tyrimų plotas ir Ivangėnų piliakalnis II žvelgiant iš oro (Š–ŠR pusės). Tauragės kabelinės televizijos (TVK) nuotr.

Fig. 2. The excavation area and Ivangėnai Hillfort II, as seen from above (N–NE side).

3 pav. Tyrimų plote ir aplinkos žvalgymų metu aptikti archeologiniai radiniai: pasaginės segės aguoniniais ir keturkampiais galais, klevo sėklos formos kabučiai, žiedas, įvija, juostinės apyrankės, simbolinio rakto (?) ir smeigtuko adatos fragmentai. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 3. Finds discovered in the investigated area and during the survey: penannular brooches with poppy-head and square terminals, maple-seed-shaped pendants, a ring, a coil bead, and fragments of a flat bracelet, a symbolic key (?), and a pin shaft.

paviršiumi, angliukų, pavienių degintų ir nedegintų gyvulių kaulų. Akmenų aptikta visame tirtame plote. Vietomis rieduliukai, sukrauti vienas ant kito, sudarė tankesnes koncentracijas, tarsi nedidelius grindinius (4 pav.). Kitur jie pavieniai, arba po kelis, vienas greta kito. Tarp šių akmenų labai daug molio tinko (pvz., H_{abs} 87,81–87,84 m gylyje viename kvadrate surinkta 3,598 kg, kitame – 2,312 kg). Minėtuose kvadratuose molio tinko gabalėliai buvo sukritę vienas ant kito ir sudarė koncentracijas. Kitur jų surasta mažiau, tačiau visame plote akivaizdus pagausėjimas būtent tame gylyje, kur buvo perdegę akmenys.

Sluoksnyje surasta mažiausiai 3 skirtingų lipdytos keramikos lygiu paviršiumi indų, puoštų voleliais, fragmentų: dviejų voleliai ornamentuoti įstrižų įkartų ornamentu (vienas jų – IC profilio), trečiojo – neornamentuotas, išryškintas jį supančiais grioveliais (5 pav.). Kai kurie puodai buvo itin didelio skersmens, jų sienelės

4 pav. Tiriamas viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas su perdegusių akmenų sankaupomis iš R. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 4. During the excavation of the upper cultural layer horizon with charred stone concentrations, as seen from the E.

tiesios arba S profilio, pakraštėliai nežymiai atlenkti į išorę (6 pav.). Aptikta nemažai grublėtosios keramikos fragmentų: masyvaus oranžinės spalvos stambiai grublėto puodo bei šviesios molio masės indo, kurio sienelėse matyti įvairių augalų įspaudai, šukės (7 pav.). Minėtinos kelios puodų šukės, ornamentuotos gnaibymo būdu, taip pat fragmentas su nagų įspaudais. Didžioji dalis keramikos būdinga I tūkst. II pusei – II tūkst. pradžiai. Išsiskiria tik keli smulkūs apžiestų indų fragmentai, kurių vienas ornamentuotas horizontalių linijų ornamentu, kitas – datuojamas XIV a. – keturkampių štampelių ornamentu.

Sluoksnyje tarp perdegusių akmenų surasta ir kitų archeologinių radinių. Tai trintuvai, galąstuvų fragmentai, pavieniai akmens amžiaus radiniai – smulkus titnaginio kirvelio fragmentas, titnaginiai gremžtukai, pseudomikrorėžtukas, skelčių, kurių dalis suformuota naudojant nuspaudimo techniką, fragmentai, nuoskalos.

5 pav. Tyrimų plote surasti gnaibymo būdu ir voleliais puoštos lipdytos keramikos lygiu paviršiumi fragmentai. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 5. Sherds of pinched pottery, pottery decorated with round ridges, and hand built pottery with smooth surfaces that were discovered in the excavation area.

Išskirtinis radinys – nedidelis gintaro žaliavos gabalėlis.

Užfiksavus ir nuėmus pirmąjį perdegusių akmenų horizontą, jų aptikta ir giliau. Didžiausia sankaupa buvo ploto R dalyje. Tarp šių akmenų taip pat daug molio tinko (viename kvadrate H_{abs} 88,14–88,17 m – 3,37 kg). Žemiau humusingo priesmėlio su akmenimis slūgso kiek šviesesnis priesmėlis. Šiame sluoksnyje labai daug kurmių urvelių, aptikta mažiau molio tinko ir keramikos, daugiau gyvūnų (galvijų,

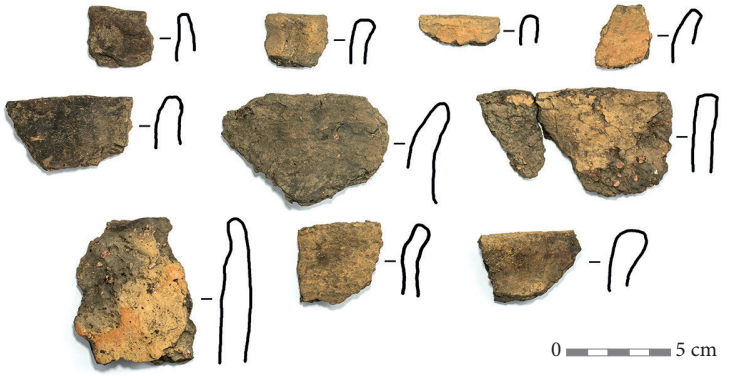

6 pav. Tyrimų plote aptikti lipdytos keramikos lygiu paviršiumi fragmentai. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 6. Fragments of hand built pottery with smooth surfaces found in the excavation area.

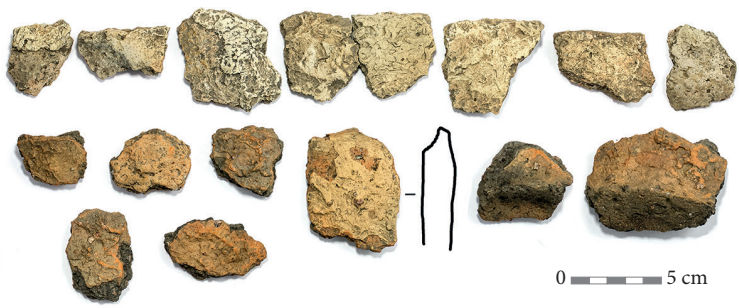

7 pav. Tyrimų plote surasta grublėtoji keramika. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 7. Pottery with rough surfaces discovered in the investigation area.

8 pav. Tyrimų ploto dugne aptikta riedulių krūsnis iš Š. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 8. A cairn of boulders found in the bottom of the excavation area, as seen from the N.

avies ar ožkos, kiaulės ir briedžio ar elnio) kaulų. Surasta sutrupėjusi vario lydinio įvija, nežinomos paskirties geležinis įtveriamasis įrankis (kaltelis?), smeigtuko adatos fragmentas (3 pav.). Sluoksnyje atsidengė antrasis akmenų horizontas, kurį sudarė įvairaus stambumo natūralūs rieduliai. Patys didžiausi aptikti perkasos PV dalyje – 83x55x25 cm ir 57x55x38 cm dydžio. Ypač daug akmenų (didžiausias jų – 38x33x23 cm) aptikta perkasos P dalyje, kur jie sukrauti į krūsnį (8 pav.). Jos pagrindas slūgso ant įžemio – stambiagrūdžio oranžinio smėlio su žvyro priemaiša, pereinančio į pilkai gelsvą smulkiagrūdį smėlį. Įžemis atsidengė H_{abs} 87,85 m (perkasos ŠR dalyje) ir H_{abs} 87,48 m

9 pav. Objektas 1 – perdegusių akmenų krūsnis, greta kurios aptikta medžio žievės ir gyvulių kaulų. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 9. Object 1, a cairn of charred stones, beside which tree bark and animal bones were discovered.

10 pav. Objekto 1 pjūvis įžemyje. Ž. Montvydo nuotr.

Fig. 10. The section of object 1 in the natural soil.

(PV dalyje) gylyje. Jame esančiuose kurmiarausiuose pasitaiko archeologinių radinių – pavienių molio tinko ir keramikos fragmentų.

Įžemyje užfiksuotos 4 įgilintos struktūros. *Objektas 1* ėmė ryškėti H_{abs} 88,07 m, nuėmus pirmąjį akmenų horizontą. Tai oranžinės (molio?) dėmelės humusingame priesmėlyje, kurių koncentracijos sudarė neaiškios formos darinį. Gilesniame sluoksnyje jos išnyko, o jų vietoje atsidengė apie 90x70 cm dydžio akmenų koncentracija (9 pav.), greta kurios gulėjo 23x17 cm dydžio medžio žievė. Kai kurie akmenys buvo perdegę, greta jų aptikta briedžio ar elnio, galvijo bei avies ar ožkos kaulų fragmentų. Dėmės kontūrai išryškėjo įžemyje, kuriame jie buvo netaisyklingo ovalo formos, 100x95 cm dydžio, permaišyti kurmio urvelių. Užpildas – juodas humusingas priesmėlis su angliukų tarpsluoksniais, pavieniais molio tinko gabalėliais (10 pav.). Jame aptikta avies ar ožkos arba kiaulės kaulas. Duobė buvo netaisyklingo dubens formos, 25 cm gylio. Du objekte 1 surasti radiniai datuoti Poznanės radiokarbono laboratorijoje: tarp perdegusių akmenų, H_{abs} 87,85 m gylyje, aptiktas avies ar ožkos kaulas – C^{14} 943–1024 cal AD (Poz–98211 1060±30 BP). Gylyje H_{abs} 87,75 surasta paprastojo miežio (*Hordeum vulgare*) sėkla – C^{14} 887–1013 cal AD (Poz–98376 1100±30 BP).

Objektas 2 – įžemyje (H_{abs} 87,55 m) išryškėjusi 35x30 cm dydžio, 15 cm gylio netaisyklingos formos duobė, užpildyta juodu humusingu priesmėliu, persimaišiusiu su sudūlėjusiais akmenimis ir keliais molio tinko fragmentais. *Objektas 3* – 104x67 cm dydžio dėmė, kurios užpildą sudarė pilkas aleuritingas smėlis, permaišytas kurmių urvelių. Jį preparavus atsidengė žvyras, pasiektas gruntinio vandens lygis. Archeologinių radinių jame nerasta, gali būti, kad tai gamtinis darinys. Panašių, tik mažesnių darinių būta ir kitose ištirto ploto vietose. *Objektas 4* – R sienelės pjūvyje (H_{abs} 87,91 m) išryškėjusi 28 cm aukščio, 15–20 cm pločio duobutė, užpildyta juodu humususingu piresmėliu ir nedideliu rieduliuku.

Doktoranto Karolio Minkevičiaus atlikti augalų makroliekanų tyrimai buvo rezultatyvūs. 2016 m. tirtame šurfe 7, patekusiame į 2017 m. perkasą, aptikta įvairių kultūrinių augalų grūdų: paprastojo miežio, sėjamojo rugio, paprastojo

kviečio, avižų. Grūdai buvo apvalyti, paruošti maisto gamybai. Aukštutinėje Ančios slėnio terasoje ištirtame šurfe 2 (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 106–107), kultūriniame sluoksnyje aptikta sėjamojo lino (*Linum usitasissimum*) sėkla datuota Poznanės laboratorijoje – C^{14} 1028–1184 cal AD (Poz–98377 920±30 BP).

2017 m. greta Ivangėnų piliakalnių ištirti 24 m^2, metalo ieškikliais iššvalgytas 1095 m^2 dydžio plotas. Surasti 39 ypatieji radiniai, 350 šukių (4,231 kg) lipdytos keramikos lygiu ir grublėtu paviršiumi, keliolika apžiestų ir žiestų puodų šukių, 499 g keramikos trupinių, 50,399 kg molio tinko fragmentų, 34 uolienų radiniai, iš kurių 16 yra titnaginiai akmens amžiaus dirbiniai ir atliekos, 3 geležies šlako gabalėliai. Visi radiniai perduoti TKM.

Apibendrinant galima teigti, kad pirmieji gyventojai Ančios slėnyje ties dabartiniu Ivangėnų kaimu apsigyveno mezolito laikotarpiu, tyrimų vietoje jų stovyklavietės pėdsakai buvo sunaikinti geležies amžiuje. Pavieniai senojo ar viduriniojo geležies amžiaus radiniai rodo sąsajas su netoliese esančiu Vėluikių kapinynu (*ATL 2006 metais*, 2007, p. 153–154). X–XII a. žmonės gyveno netoli Ivangėnų piliakalnių, ant žemiausių ir aukščiausių viršsalpinių terasų, vertėsi žemdirbyste ir gyvulininkyste. Nors stulpaviečių neaptikta, didelis molio tinko kiekis rodo, kad netoli tyrimų vietos būta pastatų. XIII–XIV a. siekiantys radiniai liudija, kad vietovė buvo apgyvendinta ir vėliau. Tyrimai patvirtino vėlyvą Ivangėnų archeologinio komplekso chronologiją, apie kurią istorikai ir archeologai spėjo remdamiesi tik piliakalnių išvaizda. Kur nors netoli turėtų būti vėlyvojo geležies amžiaus ir ankstyvųjų viduramžių kapinynas.

Ivangėnų geležies amžiaus gyvenvietė yra mažai užteršta ar paveikta vėlesnės ūkinės veiklos. Tai perspektyvus objektas su intensyviu 70–90 cm storio kultūriniu sluoksniu, kuriame slūgso gausybė archeologinių radinių, pastatų liekanų, medžiaga paleozoologiniams ir paleobotaniniams tyrimams. Objektui būtina suteikti teisinę apsaugą, įtraukti į NKVR.

The Settlement in the Vicinity of Ivangėnai Hillfort

In 2017, the evaluation continued in the vicinity of Ivangėnai (Tauragė District, West Lithuania) Hillfort (Figs. 1, 2). 1095 m^2 were surveyed using a metal detector and 24 m^2 excavated, revealing two cultural layer horizons. The upper horizon consisted of black humous sandy loam that contained charred stone splinters (Fig. 4), clay daub, pottery with smooth (Figs. 5, 6) and rough surfaces (Fig. 7), pieces of charcoal, and isolated burnt and unburnt animal bones. The lower horizon consisted of mole-churned black sandy loam that contained hand built pottery with smooth surfaces, clay daub, animal bones, a cairn of large natural boulders (Fig. 8), and a sunken pit (a fire site ?) (Figs. 9, 10).

In all, 39 small finds (penannular brooches with poppy-head and square terminals, maple-seed-shaped pendants, a coil bead, an open band ring (Fig. 3), a bracelet fragment, etc.), 350 sherds (4.231 kg) of hand built pottery with smooth, rough, and pinched surfaces, several sherds of partly thrown and hand thrown pots, 499 g of pottery crumbs, 50.399 kg of clay daub pieces, 34 stone finds, 16 of which are Stone Age flint artefacts and debitage, were discovered during the investigation. The sheep or goat bone discovered in the fire site was dated in the Poznań Radiocarbon Laboratory to C^{14} 943–1024 cal AD and a common barley (*Hordeum vulgare*) seed to C^{14} 887–1013 cal AD.